

บทคัดย่อ

กุ้งกุลาดำ ถือเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญของไทย ธุรกิจกุ้งกุลาดำในฐานะสินค้าส่งออกมีอัตราส่วนแบ่งการตลาดสูงเป็นอันดับหนึ่งของโลก คือประมาณร้อยละ 27.2 ของผลผลิตกุ้งจากการเพาะเลี้ยงทั้งหมดของโลก ดังนั้นอาชีพการเลี้ยงกุ้งกุลาดำจึงนำมีความสำคัญในระบบเศรษฐกิจของประเทศและควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ แต่สำหรับผู้ประกอบการเลี้ยงกุ้งกุลาดำกลับประสบปัญหาอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวิธีการเพาะเลี้ยง การบำบัดน้ำเสีย รวมถึงการขาดทุนจากกิจการการเลี้ยงกุ้ง อันเนื่องมาจากปัจจัยอาหารกุ้งราคาแพง ขาดตลาดรองรับ นอกจากนี้แล้วภาวะตลาดโลกที่มีความผันผวนก็เป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง ขณะเดียวกันรัฐเองก็ได้ส่งเสริมหรือให้อำนาจความรู้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งแต่ประการใด และนอกจากจะถูกทอดทิ้งให้เผชิญกับความเสี่ยงในตลาดโลกแล้ว เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำยังต้องเผชิญกับการถูกตีตราว่าเป็นผู้ทำลายระบบนิเวศอีกด้วย

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาถึงอาชีพคนเลี้ยงกุ้งกุลาดำของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังและชุมชนบ้านเนินหนองหงส์ ซึ่งแม้ว่าจะเป็นธุรกิจที่สามารถสร้างรายได้และนำเงินตราเข้าประเทศ แต่เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก็ยังประสบกับภาวะความยากจนแผ่เร้นอยู่มากมาย นอกจากนี้ยังต้องการอธิบายให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ท่ามกลางสภาวะแวดล้อมของโลกที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อการส่งออก พวกเขาสามารถดำรงตัวตนอยู่ในสังคมภายในชุมชนได้อย่างไร และทำที่สุดสวัสดิการ หรือการส่งเสริมจากรัฐเพื่อต่อการดำเนินอาชีพนี้อย่างไร ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า

สำหรับชุมชนพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังและชุมชนบ้านเนินหนองหงส์ อาชีพการเลี้ยงกุ้งกุลาดำถือเป็นอาชีพที่แปลกแยกจากวิถีการดำเนินชีวิตที่ผ่านมาของชุมชนที่เป็นวัฒนธรรมข้าว พบว่ามีความพยายามที่จะรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อต่อสู้กับกระแสการเลี้ยงกุ้งตามทิศทางนโยบายของรัฐบาลและความต้องการของตลาดโลก แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจที่บีบรัด ส่งผลให้หลายครัวเรือนหันมาประกอบอาชีพนี้ แม้ว่าหลายครัวเรือนจะคัดค้านแต่ก็ไม่สามารถต่อต้านได้ เนื่องจากน้ำเค็มที่ปล่อยจากบ่อเลี้ยงกุ้งทำให้ไม่มีน้ำจืดสำหรับการทำนา แต่ก็มีโช้วว่าทุกครอบครัวจะสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งได้ และครัวเรือนที่ประกอบอาชีพนี้ก็มีโช้วว่าจะหลีกเลี่ยงหนีจากสภาพความยากจนได้ เนื่องจากมีอุปสรรคที่หลากหลายจากการประกอบอาชีพนี้ *ประการแรก* ชุมชนดั้งเดิมของพื้นที่ตัวอย่างทั้งสองแห่งเป็นชุมชนเกษตรกรชาวนา ก่อนจะเปลี่ยนแปลงอาชีพมาทำนากุ้ง มีฐานะความเป็นอยู่ในระดับที่ค่อนข้างยากจน (อันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของชาวนาไทย) ดังนั้นจึงขาดแคลนทุนในการประกอบอาชีพ และยังขาดอุปนิสัยในเชิงประกอบการทางธุรกิจ *ประการที่สอง* ขาดทักษะความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง ไม่ว่าจะเป็นความรู้ในเรื่องระดับความเค็มของน้ำ ขนาดบ่อที่เหมาะสม ความรู้เรื่องโรคกุ้ง การแก้ปัญหาเหล่านี้เป็นไปตามโฆษณาของผลิตภัณฑ์ต่างๆมากกว่าที่จะเกิดจากประสบการณ์และภูมิปัญญาของชาวบ้านเอง นอกจากนี้ชาวบ้านยังขาดข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับการใช้ยา การให้อาหารกุ้ง ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยในการชีวิตคุณภาพของกุ้งที่สำคัญ *ประการที่สาม* การขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ทั้งที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐ ข้อมูลเกี่ยวกับการตลาดและช่องทางในการเข้าถึงตลาด

รวมถึงช่องทางในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนด้วย *ประการสุดท้าย* เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเอง เช่น การแพร่ระบาดของยาเสพติด การพนันเลี้ยงไก่ชน และการยึดติดกับวิถีชีวิตที่เน้นการบริโภค ส่งผลให้รายได้ไม่พอจุนเจือกับรายจ่าย

ในขณะที่สวัสดิการจากรัฐ ไม่ว่าจะเป็นกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา กองทุนฟื้นฟูเกษตรกร หรือแม้กระทั่งกองทุนหมู่บ้าน ก็ยังไม่สามารถเข้าไปแก้ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นได้ สภาพการณ์เช่นนี้เกิดจากเงื่อนไขการค้าเสรีที่รัฐบาลไทยไม่สามารถเข้าไปแทรกแซงและให้การช่วยเหลือแก่เกษตรกรเลี้ยงกุ้งภายในประเทศได้ ยังผลให้เกษตรกรเลี้ยงกุ้งกลาดำค่อยๆล้มลงรายแล้วรายเล่า ดังนั้นอย่างน้อยสวัสดิการจากรัฐก็คือ การให้ข้อมูลข่าวสารในเรื่องความรู้ในการเลี้ยงกุ้งและช่องทางตลาดสำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง